

Недељка В. Бјелановић*

Институт за књижевност и уметност
Београд

НОВО ЧИТАЊЕ НОВОРОЂЕНИХ

(Драгана Вукићевић, *Бебе у постељици књижевности*.
Филум, Крагујевац, 2021, 164 стр.)

У врло промишљено, помало и интригантно (што му дође као зачин) заснованој библиотеци крагујевачког Филума *Црвена линија*, чији је циљ да „покажује елементарну (пост)модернистичку свест о нужности редефинисања културног пејзажа”, изашла је крајем прошле године књига Драгана Вукићевић *Бебе у постељици књижевности*. Наслов, истовремено индикативан и загонетан, заправо ванредно добро представља и природу саме студије и инспиративну тему којом је ауторка ријешила да се позабави – бебама, новорођенчадима као тематско-мотивским замајцима разноврсних наратива у одређеном повијесном пресеку развоја књижевности. (Драгана Вукићевић говори у овој књизи и о појединим лирским и лирско-епским остварењима, хибридним жанровима, као и тектовима који најстроже гледано не припадају књижевности. Ипак, незаобилазни је факат да је свако помињање беба у многобројним и разноврсним примјерима које нам доноси, које анализира и систематизује заправо наратизовано, чак и онда када је ријеч о докраја нереализованим приповиједним импулсима, причама у *повоју*, што заправо добро кореспондира са симболиком коју слика новорођенчета собом носи. Стога ћемо у овлашном прегледу ове сјајне књиге термин *прича* користити у понешто необавезујућем смислу – да означимо једно јасно оцртано наративно језгро у различитим врстама

* nperisic@gmail.com

књижевних текстова којима се студија *Бебе у постељици књижевност бави.*)

Монографија преиспитује **тромплејску** природу¹ фетуса/новорођенчета као бића на граници – као (не)рођеног, као онога што смо сви били а више нисмо, као ембрион наших страхова, жеља, надања, опасности, као могућност препорода и најболније казне.

Тиме се ова књига указује и као својеврстан књижевноисторијски водич кроз одабрану тематику: ауторка ће нам понудити један лежеран, незаморан преглед митизоване и новије историје симбола бебе, задржавајући поглед нешто дуже на његовим манифестацијама у просветитељству, затим у фоклору и наглашено религиозним и патријархалним концептима културе и друштва, фокусирајући се коначно – што је одличан композициони поступак – на футуристичке бебе, затим бебе у маркетингу, *онлајн бебе*, чиме је заправо описан круг у дескрипцији интригантног и за проучавање врло изазовног мотива.

Ипак, посматрати ову студију само као одређен повијесни каталог *бебећих* тема значило би осиромашити је за њен најзначајнији квалитет – а то су херменеутичка сондирања, па и понирања, у крупне проблеме што их тематика новорођенчади, фетуса, мртворођенчади, свих могућих појавних облика (не)постојећих беба ставља пред нас као читаоце, или пак тумаче. Беба је без разлике у свакој култури и сваком времену бар једним дијелом сакрално биће, људска индивидуа тек у потенцијалу, будући без гријеха, без личне историје, без јасне мисли и формиране свијести. (Ову проблематику ауторка сажима у малтене пјесничкој констатацији: „Будући да немамо трик да излазећи из утробе будемо и сопствене бабице и да умирући будемо сопствени гробари, будући да рађајући се започињемо битком, али не и језиком, нашој причи увек недостају прва и последња страница”.) Као таква, бебина је симболичка потенција по природи ствари наглашена – и нерођена и тек рођена беба под ризиком су од урокљивог ока, од зле мисли, од могућности да као идеалан егземплар жуђене чистоте постану савршен залог жртвовања.

¹ Тромплеј као књижевна фигура је, иначе, још једно темељно откривалачко подручје интересовања наше ауторке. Разматрајући ову тему Д. Вукићевић пише: „Тромплеј је трик, оптичка варка којим се ствара илузија тродимензионалних објеката на дводимензионалној површини. (...) Тромплеји се јављају у ликовној уметности, позоришној уметности, архитектури, дизајну. У ликовној поетици, не само да означавају ефекат обмане, већ су издвојени као жанр са дугом историјом.” Резимирајући да је тромплеј као феномен „постао нека врста окидача за читав низ студија којима смо појам ‘померили’ у поље вербалне уметности”, ауторка наглашава да је „зачарана симулација” разликовни естетски вишак што обиљежава тромплеј – ријеч је, наиме, о „објекту истовремено поринутом у две онтолошке, различите просторне и временске димензије”.

Иманентна сакралност новорођенчета скоро да се изједначава са његовом (невољном) магијском потенцијом. Они чије су бебе – најприје мајка, па оба родитеља, шира породица или друштво коме припадају и које обнављају, чији су залог живота и трајања – природни су bebини заштитници и граничари простора које бебе саме не могу да бране. Бране се, најкраће речено, од свега онога што је насупрот животу које бебе саме по себи представљају, од неживота, од смрти, од дискониуитета и прекида. У овим овлаш представљеним напоредним странама што се око беба групишу и распоређују да се и на први поглед уочити малтене стравичан причоносни напон – и наративи о бебама ту прилику нису изневјерили. А књига *Бебе у постељици књижевности* доноси нам, без узмака пред неким од доиста најстрашнијих тема са којима читалац (слушалац) прича уопште може да се сретне, и причу о нежељеним и жртвованим бебама, о мртворођенчадима и нерођенцима, о *чедовиштима* (ванредан неологизам), о демонским бебама. Драгана Вукићевић, кроз говор о овим (не) бићима, доноси и социолошке и културолошке минијатуре, проговарајући о друштвеним, миторелигијским парадигмама у којима се оваплоћује одређени наратив о беби. На примјер, у анализи мотива нежељене и жртвоване дјеце, говорећи о рестриктивности заједнице која се манифестује на најстрашније начине – тоталном изолацијом, уклањањем, убиством – ауторка подвлачи да се „кроз статус новорођенчета зачетог ван брака или у инцесту, које је остало некрштено, степеновао грех његових родитеља. *Нежељена беба је попут огледала рефлектовала односе у патријархалној заједници*” (подвлачење наше).

На другом, опет, мјесту, говорећи о жељеним, штавише жарко жељеним бебама² – али одређеног пола, мушким потомцима – Драгана Вукићевић закључује да је заједница „кривца” за рађање женске дјеце налазила примарно у жени, а затим у вишој сили, фатуму, заобилазећи тако „одговорност” мушкарца у овом степеновању одговорности. „У причу о жељеној (мушкој) беби уплела се прича о социјалној стратификацији и разграната обичајна пракса”. У „чисто” херменеутичко ткање *Беба у постељици књижевности* уплела се, с друге стране, одговарајућа социокултурна анализа, без које ова књига свакако и не би била тако успјела, и чији се слојеви тумачења ефикасно допуњавају. Не треба заборавити ни то да се широк синтетички захват ове студије образује и с обзиром на то да су аналитичким апаратом захваћени не само строго књижевни, него, додуше искоса, и религијски и филозофски текстови. Ово донекле ослабљује њену књижевноисторијску акцентуацију за рачун панорамичности – али

² Поводом Матавуљевог романа *Ускок*.

због тога је књига проходнија и далеко занимљивија за читање. У њој се налазе бочни рукавци истраживања у сагласју са главном темом – попут оних о краљици Драги, нероткињама уопште, или пак дехуманизацији чина рођења у савременом друштву и култури путем јавних, телевизијских ДНК анализа, итд. Захваљујући овој чињеници, такође, књига пред нама се може читати и природним слиједом, од првог до последњег поглавља, али и напрескок, шаховски, бирајући теме и редове који нас у одређеном тренутку нарочито занимају.

Није згорег застати на тренутак и увидјети колику је грађу захватила ова обимом невелика монографија. Новорођенчад, мртворођени, чедовишта и троплејске бебе призивани су из нашег фолклора, затим грчког мита, из Библије, просветитељства (Гаврил Стефановић Венсловић, Ј. С. Поповић), књижевности српског романтизма, из прозе српских реалиста (између осталих, акценатовани Б. Нушић, С. Матавуљ и С. Ранковић), затим модерниста (Вељко Милићевић, Петар Кочић, нарочита пажња посвећена Бори Станковићу), до модерне и савремене српске прозе (Иво Андрић, Милош Црњански, Владан Десница... закључно са Мухаремом Баздуљем). У традицијским матрицама, што саме по себи доносе фини прелив историчности, преиспитана је трансформација мотива нерођених и рођених беба, а захваљујући њиховом снажном симболичком потенцијалу, колико и заводљивом стилу и херменеутичкој виртуозности ауторке, читаоцу се учини да се ове бебе без симболичког језика кроз вријеме и књигу загрцнутим плачем дозивају.

Пропустили бисмо много уколико бисмо се одлучили да не напоменемо како у овој књизи ванредно, у сагласју са текстом, функционишу илустрације. С временом, то је све упечатљивија карактеристика краћих и дужих студија Драгане Вукићевић. Ликовни нерв ауторке осјећа се у свакој презентованој слици, од којих се понека, попут оне уводне (*Escaping Criticism*, Pere Borrel del Caso, 1874) усељава у само ткиво текста путем приче о њој самој, чиме се успостављају засебан наративни хоризонт и наративни сентимент. Слично је и са сликом *Зле мајке* Ђованија Сегантинија (1894), која се својом бруталном дословношћу надовезује на причу о абортусима и предвиђеним (мета)физичким казнама за мајке. Поменути мрачни наратив Драгана Вукићевић посматра у широком временском опсегу, преиспитујући му стална мјеста и тачке трансформације од фолклорних и средњовијековних текстова о побачајима до стравичне тематизације насилног абортуса у Станковићевој „Нази”. „Убијена деца учествују у креирању архетипа мрачне женствености”, биљежи ауторка, а стишавањем демонизујућих елемената око извршилаца, спајањем „на-

туралистичке фактографије са дубоком митском семантиком”, у модерној прози настају нови концепти јунака – у чему се, напokon, њена модерност и огледа.

Студија *Бебе у постељици књижевности* подијељена је, како примјећује њена ауторка, у „бокसेве” (чиме се духовито алудира на – породилиште). И премда се бебе прате „у хаотичном следу рецепцијских порођајних мука”, „избијају из текстова као што избијају ризоми у земљи – хаотично, у више праваца”, те се на крају извлаче из сјећања као што раде – *бабице*, комбинација хронолошког и тематског принципа обиљежила је практичну организацију ове књиге. Стога она, сем увода, има поглавља „Ембрион”, поглавље посвећено просветитељству и религиозно-патријархалним концептима, одјељак о тзв. виртуелним бебама (што је појам много шири од оног који би му данашњи корисник интернета инстинктивно приписао, а односи се на још непостојеће бебе), дио посвећен мртворођенцима и нерођенцима, одјељак „Бебе награде и бебе казне”, затим „Чедовишта”, поглавље о футуристичким „бебама макинама”, поглавља о мртвим и изгубљеним бебама, и закључне одјељке под насловима „Физиологије” и „Беба космос”. Посебну послатицу представља одјељак „У постељици комично-сатиричне прозе”, у коме се *другорођене, метабебе* посматрају као антиподи преко којих се разобличавају стереотипи о бебама. Читалац је често принуђен, суочен са минуциозним увидима, да се сусретне са сопственим демонима стереотипије, па и да им се на крају и сам од срца насмије, на шта ниједан демон није отпоран.

Читалац *Беба у постељици књижевности* мора и не може бити спреман за оно што га у њој очекује. Све оне литерарне „бебеће” мотиве које је уселио у своје емоционално памћење, или преко којих је прелијетао, које је силом воље као језиве потиснуо (у нашем читалачком искуству, то је ужасна и бесмислена смрт дјетета у Десничином *Зимском љетовању*), све туге и радости или, што да не, равнодушности које је посијао по свом памћењу као издвојене, изоловане, наћи ће у чврстом обручу тумачења ове књиге увршћене у једну неочекивано кохерентну, симболима и њиховим анализама бремениту слику. Једна од озбиљних вриједности *Беба* јесте и то што се пред нашим очима осликава хучна динамика жанровских трвења, док читалац, сигурном руком ауторке, бива вођен кроз разноврсна трусна мјеста теме која се на овај начин први пут уводи у стабилан херменеутички систем. Не дозволите да вас завара скромна напомена да „пратећи рађања фикцијских беба постајали смо све несигурнији у закључцима и синтезама”, њих овој студији не недостаје, она је једноставно довољно демократична да дозволи и читаоцу да систематизује на свој начин. До-

бијена сарадничка слика по склапању корица ове монографије изненађује читаоца новином и свјежином, чак и ако су му сваки појединачни мотив и свака појединачна прича у њој познати. То је, уједно, и највећа драгоценост ове изузетне студије.